

Рудюк Тетяна

ORCID 0000-0002-3679-5648

Доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри української мови
методики її навчання та перекладу,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
(Ніжин, Україна) E-mail: rudiukt@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕТАНАВИЧОК МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

Постановка проблеми. Сучасні виклики суспільства ставлять високі запити до підготовки майбутнього вчителя-філолога, а саме: високоосвіченої, самодостатньої, елітарної та харизматичної особистості, здатної до продуктивної діяльності й конструктивної взаємодії, інноваційного типу мислення в контексті сформованих метанавичок. Саме такі складові дозволяють швидко адаптуватися до швидкозмінних реалій буття та приймати виправдані рішення в різних ситуаціях.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати необхідність і передумови формування метанавичок майбутніх учителів-філологів.

Методологія. Методи теоретичного дослідження (аналіз, синтез, систематизація та узагальнення), теорії професійної діяльності.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідність формування метанавичок майбутніх учителів-філологів у процесі професійної підготовки. Запропоновано проаналізувати прогнозовані результати навчання та організаційно-педагогічні передумови в контексті формування метанавичок майбутніх учителів-філологів.

Висновки. Усвідомлення необхідності формування метанавичок майбутніх учителів-філологів визначає організаційно-педагогічні особливості передумов для створення сприятливої атмосфери як комплексу складових ефективної професійної діяльності, забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці.

Переконані, що розвиток усвідомленості, емпатії, неупередженості, гнучкості, креативності, інтегрального та критичного мислення, толерантності, проактивності, навичок саморефлексії та самоаналізу, тощо майбутніх учителів-словесників сприятиме ефективному здійсненню професійної діяльності та зростанню конкурентноспроможності на ринку праці; крім того, забезпечуватиме повноцінну особистісну та професійну самореалізацію.

Ключові слова: освіта, метанавички, педагогічна діяльність, майбутні учителі-філологи, організаційно-педагогічні передумови.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Динамічні зміни сучасного світу та стрімкий розвиток інформаційних технологій вимагає комплексу якісно нових навичок майбутнього вчителя-словесника. Сьогодні варто говорити про необхідність формування метанавичок педагога як складової характеристики професійного портрету та однієї з передумов забезпечення успішної професійної й особистісної самореалізації.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Мова як найпотужніша впливова система здатна забезпечити повне ефективне спілкування, тобто таке, в якому досягається мета і зберігається комунікативне співробітництво, певна рівність комунікантів, персоніфікація людини як особистості у соціумі і його культурі [3, 99]. Разом із тим, як справедливо наголошує Л. Мацько: «Щоб суспільство не розчарувалося у своїх сподіваннях на найкращих випускників шкіл, воно повинне заздалегідь подбати про створення достатніх умов і ефективності освітньо-виховної системи для формування молоді людини, здатної до самореалізації у різних умовах суспільного запиту, конкурентоспроможної на ринку праці [3, 35-36]. Чи не найбільшу відповідальність покладено на підготовку майбутніх учителів-філологів, оскільки саме вони мають досконало володіти словом, якісно новими та відмінними метанавичками, які б вирізняли їх від інших, дозволяли презентувати кращі риси надособисті для сучасного покоління.

О. Семенов переконана, що «...студенти філологічних факультетів мають набути відповідних фахових умінь і навичок: досліджувати мовні та літературні факти і явища в їх системній сув'язі; логічно, послідовно, відповідно до норм літературного мовлення формувати творче, аналітичне

мислення, філологічний смак; активно застосовувати методи й прийоми навчання у практичній діяльності; вести наукові пошуки в галузі мовознавчих, літературознавчих, психолого-педагогічних дисциплін; використовувати різноманітні методи наукового дослідження; розвивати потребу та вміння самостійно поповнювати свої знання за фахом; бути мобільним, «гнучким» до різних нововведень, тобто бути професійно компетентним [5, 31].

У часи воєнної агресії особливо актуальним є переконання про те, що українська держава мусить посилити спонукальні мотиви та заохочення (це світовий досвід) для російськомовних громадян України, щоб вони активніше і швидше переходили на суспільне спілкування українською мовою [3, 409]. Такими рушійними силами необхідних соціальних трансформацій мають виступити надважливі процеси переосмислення цінностей сучасними педагогами, усвідомлення діалогічності та безперервності освітньо-виховного процесу. Констатуємо, що кожне нове покоління живе у все більш динамічному світі, який насичено технічними можливостями та інноваціями. Разом із тим, відмічаємо наявність нових викликів, перспектив і труднощів. Отже, варто зосередити свою увагу на аналітичних процесах свідомості, вмінні помічати сучасні складові технічного й професійного прогресу; не нехтуванням такими перевагами; критично оцінювати та апробувати можливі інновації задля перспектив формування необхідних метанавичок.

Мета статті. Визначити та обґрунтувати теоретико-методичні аспекти, необхідність і передумови формування метанавичок майбутніх учителів-філологів.

Методологія. У статті використано методи теоретичного дослідження (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація), теорії професійного зростання та мотивації навчальної й професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Навички – це дії, складові яких у процесі формування стають автоматичними (рухові, мислительні, мовні, інтелектуальні, сенсорні, перцептивні тощо; навички є необхідними компонентами уміння та формуються на основі застосування знань про відповідний спосіб дії шляхом цілеспрямованих планомірних виправлянь. [2, 221]. І. Стефанська та Я. Хижинська порушили досить актуальні питання необхідності формування метанавичок (понадумів), які б у свою чергу дозволили вчасно й успішно використовувати інший досвід [1]. Для прикладу:

1. Усвідомленість як здатність спрямовувати та утримувати свою увагу на думках і почуттях у будь-який момент часу. Таку навичку важливо розвивати через практику вдячності (Я вдячна/ вдячний за...); свідоме перебування в певний момент часу та місці; співучасть (наприклад, на уроці).

2. Емпатія (англ. empathy від (грец. patho) – співпереживання) – здатність відчувати та переживати стан іншої людини на рівні інтуїції.

Для майбутнього вчителя-словесника є вкрай важливо відчувати стан учня/учениці; мотиви діяльності; настрої; переживання; психологічні та вікові особливості, тощо.

3. Неупередженість як здатність до сприйняття фактів без критичної оцінки. Переконані, що майбутній вчитель-філолог має опанувати та розвивати власну практику ненасильницького спілкування; спостереження без оцінки.

4. Гнучкість – навички обирати та реалізовувати найрізноманітніші способи дій, адаптуватися до змін, швидко приймати рішення відповідно до ситуації. Досить важливо не боятися виходити за межі власної зони комфорту; бути залученим до виконання нових або менш відомих завдань.

Східні практики пов'язують гнучкість тіла з гнучкістю мислення, розуму (виконанням вправ на гнучкість м'язів).

5. Креативність – здатність знаходити нові творчі рішення, мислити нестандартно. Майбутній словесник має не забувати про те, що процес навчання це – неминуче двосторонній процес, як-от: навчаючи іншого, варто бути досить уважним до того, чого можна навчитися самому.

6. Інтегральне мислення – це здатність поєднувати різноманітні зв'язки як гармонійне, взаємопов'язане ціле. Практико-орієнтований підхід, використання міждисциплінарних можливостей.

7. Критичне мислення – свідоме сприйняття інформації як продукту та результату взаємодії. Врахування попередніх позицій для утримання наступних.

8. Толерантність – терпіння та витривалість, навички сприймати з повагою позицію іншого.

9. Проактивність – здатність дотримуватися власних принципів і переконань у власній діяльності незалежно від зовнішніх умов і обставин. Л. Мацько справедливо наголошує на тому, що для мовної особистості учителя української мови і літератури особливо фахово важливим є виразний індивідуальний стиль та висока культура мовлення [3, 72]. О. Семенов підкреслює необхідність врахування національних особливостей та окреслює модель сучасного європейського вчителя-словесника, котрий повинен мати «Я-образ», що поєднує європейську і національну ідентичність, розвинену самосвідомість, підвищену самооцінку, самоповагу, володіє стійкою системою мотивів і потреб постійно вдосконалювати свій фах, здатність адаптуватися до постійних змін, адекватно оцінювати ситуацію і приймати правильні рішення [3, 116].

О. Горошкіна виділяє уміння й навички, здатності, якими має володіти компетентний мовець, а саме: діалогізувати, аргументувати свою думку; дискутувати, обстоювати; створювати комфортне мовне середовище; протистояти мовній агресії та маніпуляції; ініціювати спілкування й брати участь в ньому;

сприймати, інтерпретувати та продукувати висловлення різних жанрів, застосовувати в мовленнєвій практиці ситуційно виправдані мовні засоби [4, 120-124].

Звернімося до зарубіжного досвіду. Так, «Професійна підготовка майбутніх учителів-словесників» у американському досвіді – це актуальні питання підготовки «завтрашнього» вчителя, потреби інтелектуалізації праці педагога, проблеми його психологічного стану, що виникають під впливом організаційних негараздів, тиску, постійної громадської критики тощо [5, 84]. Справді, внутрішні переживання вчителя є вкрай важливими і разом із тим недостатньо вивченими й зrealізованими, оскільки констатуємо непоодинокі випадки професійного вигорання, виснаження нехтування психологічним станом наставника. Проте задля успішної реалізації досліджуваного питання маємо звернути увагу на формування особливої філософії буття; визначення переліку ключових характеристик, як-от: альтруїзм. Практикою для розвитку такого визначаємо такі передумови: молитва, фізичні вправи, скромне, але здорове харчування, сміх, позитивний настрій, сон, медитація, любов, кохання, вдячність, відмова від образ, духовність, щира розмова з ближніми, обійми, позитивне та правильне мислення, природа, друзі, прощення інших і себе, тощо.

Крім того, до вказаного переліку мають входити такі обов'язкові складові як: широка ерудиція та вміння практично застосовувати навчальний матеріал, комунікативність та ініціативність, інноваційність, наполегливість, витримка, працездатність, уважність, організованість, самостійність, тощо.

До комплексу досліджуваної проблеми варто додати тактику актуального використання стратегії скаффолдингу та його різновидів, а саме: вербального й невербального, фізичного, демонстраційного, диференційного, візуалізаційного, інструктивного, когнітивного, тощо. Переконані, що визначальною метою діяльності кожного педагога є підтримка віри у власні сили та можливості, мотивування рухатися вперед; виховання прагнення бути відповідальними та активними.

Так, у вищих навчальних закладах турбуються про формування культуромовної особистості майбутнього вчителя через збагачення словникового запасу і стилістичних засобів мови; здатності ефективно вдосконалювати свій мовленнєвий досвід у різних ситуаціях, наприклад: у слові американців знайшли відображення історія, характер і образ мислення народу, його, рухоме, в'юнке, повне гумору і легких жартів мовлення [3, 85].

Разом із тим, на основі аналізу численної літератури, констатуємо орієнтовну узагальнену модель випускника американських ЗВО та майбутнього вчителя-словесника, як-от: він повинен мати ґрунтовну спеціальну підготовку; володіти здатністю до узагальнення; контекстуальними знаннями, що дозволяють урахувати особливості соціально-економічного, культурного, екологічного середовища педагогічної діяльності; відзначатися адаптивними здібностями; вміннями передбачати зміни в суспільстві; орієнтуватися в освітніх технологіях і застосовувати найдоцільніші; навички міжособистісного спілкування; знати професійну етику; дотримуватися етичних принципів і норм професійної поведінки у практичній діяльності; вміти довести свою потребу на ринку праці; мати постійну мотивацію до безперервного вдосконалення й підвищення рівня професійних знань [5, 90]. Отже, перераховані складові дозволяють констатувати необхідність формування надерудованої особистості, готової докласти надзусиль задля творчої реалізації та безперервної індивідуальної самоосвіти; всебічного розвитку вихованців.

Важливою та водночас цікавою є історична довідка щодо опису еталону вчителя, його навичок і особливостей видів діяльності в історичному ракурсі. Наприклад, у 20-ті роки ХХ ст. це мала бути особистість із високою національною свідомістю і самосвідомістю, ґрунтовними знаннями, досконалим володінням українською літературною мовою, методичними вміннями; для кінця 20-х – початку 70-их років це – взірцевий виконавець партійних указів і постанов; словесник 70-80-их років – не лише інтерпретатор положень, викладених у підручниках, а й дослідник, котрий щоденно працює над новими ефективними методами роботи з учнями; у 90-і роки ХХ – на початку ХХІ ст. у зв'язку з модернізацією професіограми в аспекті становлення багаторівневої освіти (бакалавр, спеціаліст, магістр) це – педагог-словесник, який здатний залучити учнівську молодь до духовного багатства та краси рідного слова, закодованого у фольклорі, письмових пам'ятках, художніх творах; розвитку лінгвістичного мислення, мовного чуття, комунікативної компетенції [5, 117].

Портрет учителя-філолога ХХІ століття має бути наділений комплексом наднавичок та демонструвати надособистість загалом.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, сучасне покоління потребує якісно-нового педагога, високоінтелектуальної та творчої особистості, яка буде компетентною у своїй галузі; контексті найсучасніших інновацій та прогресу; володітиме комплексом метанавичок як запоруки успішності використання власного досвіду в освітньо-виховному процесі.

References

1. Вчителям розкажуть про можливості штучного інтелекту. URL: https://osvitoria.media/news/vchytelyam_rozkazhut_pro_mozhlyvosti_shtychnogo_intelektu_v_osviti/ (дата звернення 15.04.2023).
Vchyteliyam rozkazhut pro mozhlyvosti shtuchnoho intelektu [Teachers will be told about the possibilities of artificial intelligence] (2023) Kyiv.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
Honcharenko, S. (1997) Ukrainskiyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary] Kyiv: Lybid.
3. Мацько Л. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
Matsko, L. (2009). Ukrainska mova v osvitnomu prostori: navchalnyi posibnyk dlia studentiv-filolohiv osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr». [The Ukrainian language in the educational space: a study guide for philology students of the «master's» educational qualification level] Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. Kyiv.
4. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь / за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. Київ, 2015. 250 с.
Praktykum z metodyky navchannia movoznavchkykh dystsyplin u vyshchii shkoli: navch. Posibnyk (2015) / O. Horoshkina, S. Karaman, Z. Bakum, O. Karaman, O. Kopus / za red. O. Horoshkinoi ta S. Karamana [Workshop on teaching methods of linguistic disciplines in higher education: teacher. manual] Kyiv.
5. Семенов О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми: ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.
Semenov, O. V. (2005). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury: monohrafiia. [Professional training of future teachers of the Ukrainian language and literature: monograph] Sumy: VVP «Mriia-1» TOV.

Rudiuk Tetiana

ORCID 0000-0002-3679-5648

*Doctor of pedagogical sciences, associate professor,
professor of the department of Ukrainian language,
methods of its teaching and translation,
Nizhyn Mykola Gogol State University
(Nizhyn, Ukraine) E-mail: rudiukt@gmail.com*

ON THE PROBLEM OF FORMATION OF META-SKILLS OF FUTURE TEACHERS OF PHILOLOGY

Formulation of the problem. *Modern challenges of society set high demands for the training of a future teacher of philology, namely highly educated, self-sufficient, elitist and charismatic personality, capable of productive activity and constructive interaction, innovative way of thinking in the context of formed meta-skills. It is these components that allow quick adaptation to the rapidly changing realities of life and make justified decisions in various situations.*

The purpose of the article. *To determine and substantiate the need and prerequisites for the formation of meta-skills of future teachers of philology.*

Methodology. *Methods of theoretical research (analysis, synthesis, systematization and generalization), theories of professional activity.*

Scientific novelty. *The need for meta-skill formation processes of future teachers of philology in the process of professional training is substantiated. It is proposed to analyze the predicted learning outcomes and organizational and pedagogical prerequisites in the context of the formation of meta-skills of future teachers of philology.*

Conclusions. *Awareness of the need to form meta-skills of future teachers of philology determines the organizational and pedagogical features of the prerequisites for creating a favorable atmosphere as a complex of components of effective professional activity, ensuring competitiveness in the labor market.*

We are convinced that the development of awareness, empathy, impartiality, flexibility, creativity, integral and critical thinking, tolerance, proactivity, self-reflection and self-analysis skills and such of future language teachers will contribute to the effective implementation of professional activities and the growth of competitiveness in the labor market; in addition, it will provide full personal and professional self-realization.

Keywords: *education, meta-skills, pedagogical activity, future teachers of philology, organizational and pedagogical prerequisites.*

Стаття надійшла до редакції: 29.04.2023

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Н.І. Луцан**